

Restár Sándor

Lehetőségeinkről

micsoda vihar készül megáradnak a folyók derékba törnek a fák akár az emberek és megtelik vízzel az emlékezet a süllyedő hajósok búcsút intenek a patkányoknak mi pedig ég felé emelt kezekkel gondolunk a jövőre amikor ismét a fal előtt állunk és bizakodva nézünk önmagunk elé

Az átkozott költő Szegeden

Száz éve, 1882. június 22-én született Somlyó Zoltán, a magyar átkozott költő, a Nyugat első nemzedékének érdekes, de nagynevű társainál kevésbé ismert alakja. Elettművének napilapokba temetett részét még ma sem ismerjük teljesen, akárcsak életét, melynek sok-sok mozzanata egészen a közelmúltig a feledés homályában rejtőzött. Dokumentálható adatok helyett — melyekből máig sincs kellő számú — legendák keringtek róla. Születésének centenáriumián rövid szegedi tartózkodását elevenítjük föl.

Városunkba 1909. május elején érkezett. Idekerüléséről 1927-ben így emlékezett: *Sok nyomorúság után ismét egy vidéki állomás hozott némi megnyugvást. Balassa Armin dr. vitt le magával (ti. Budapest-ről) a Szeged és Vidékéhez munkatársnak. Itt ismét igen kedves, boldog napokat töltöttem.*

Közel fél éves nagyváradai tartózkodása idején ismerkedett meg Juhász Gyulával, barátságot kötöttek, minden bizonnyal melegebbet, mint amilyent ma bizonyítani tudunk. Könnyen lehetséges hogy Juhász Gyula ajánlotta költőbarátját a liberális Szeged és Vidékéhez, hiszen Juhász korábban a lap belső munkatársa volt.

Bő négy hónap alatt, 1909. május 5. és szeptember 12. között 71 aláírt, a legváltozatosabb műfajú Somlyó-frászt közölt a lap.

A újságíró Somlyó nemcsak szépíró, verset, novellát, krónikát írt, hanem magas színvonalú publicisztikai munkásságot is folytatott, mely teljesen ismeretlen a mai olvasó előtt. Közreadásuk esetén — erre hamarosan sor kerül — módosulni fog az irodalmi közvéleményben a bohém, felelőtlen költőről megmerevedett Somlyó-kép. Publicisztikáját az 1911-ben Szabadkán kifejtett programja alapján a „felelős ember” megnyilatkozásának kell tekintelnünk. Nagyváradon 1908-ban több ízben szólt az újságíró és az újságírás felelőségéről, ám írásaiban ekkor még csak a polgári társadalom visszasszágitait, a (kis)polgári szokásokat bírálja. Szegeden már a társadalom többi osztályát is „észreveszi”, bár publicisztikájának központi helyén ekkor is a polgárság életének és szokásainak a vizsgálata áll. *Kultúrbestiák* című írásában a hirhedt Haverda Mária-úgy kapcsán az elszaporodott szerelmi gyilkosságokról ír. Ezzel a másik cikkében a nyaralások kispolgári megszokottságát veszi célba azt a jelenséget, amelyben az ember a nyaralás rabjává válik. *Trádiáció ez már a mi családunkban. Nyaralni muszáj! Mert nyaral a szomszédod, a barátod, az ellenséged, s lehetetlen, hogy ezek mögött maradj. Sőt, egyenesen kötelességed, hogy ezeknél előkelőbbben és drágábban nyaralj.* Ir egyéni tragédiákról, a kismemberek kiszolgáltatottságáról.

De megjelenik cikkeiben a munkás, a proletár is, akiket igen közel érzett magához, és később testvéreinek vallott. A *pálinka* című remek írásában

már vádol: *A magyar proletárok pálinkafogyasztása ijesztően nagy, majdnem olyan, mint más államban a kenyérpusztítás.* Nem veszi át az uralkodó osztály ködös elméleteit a munkásság alkoholizmusáról, kimondja, hogy az csakis a nyomor függvénye lehet, és — egyik legbátrabb írásában — az államot teszi felelőssé.

Figyei új városára, Szegedre is. Ideérkezésekor bejárja a belvárost, és rögtön észreveszi a szobrok logikátlan elhelyezését: megírja *Szegedi konferan-szeját* a szobrokról.

Napjeli folyásáról néhány bökversében, és a későbbi *Nyitott könyvben* számol be.

Július 17-én résztvett egy művészesten, melyen szerepelt Juhász Gyula, Babits Mihály és Balázs Béla, fölépelt a fiatal Medgyaszay Vilma (1885—1972). Már másnap megjelent a *Szeged és Vidékében* pompás Medgyaszay-portréja, melyre Juhász egy 1920-as írásában is emlékezett.

Szegedi tartózkodását *Dél van* című verseskötetének év végi megjelenése tetőzte be. Az első elismerő kritikát Juhász írta, majd Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyes védte meg Somlyót a kicsinyes támadásoktól.

Szegedi élményét örökíti meg egyik népszerű versében, a *Hajnali imádságban*, melyet egy időben csak Könyök-utcás versként emlegettek:

A szűk Könyök utcán

[hazamegyek, most hajnali három óra.

Istenem, vezess a jóra!

E rövid írás talán föl hívja a figyelmet arra, hogy Somlyó Zoltán és munkásságának egy része szervesen beletartozik a szegedi irodalmi hagyományba.

ZSOLDOS SÁNDOR

A „fölsőipar” évtizedei

Magamon tapasztaltam: minél messzebből néz vissza iskolójára az ember, annál erősebbnek tűnnek az őt odakötő szálak. Ezt éreztem akkor is, amikor május 30-án a Déri Miksa Szakközépiskolában térlá-boltam az intézmény találkozóra összegyűlt egykori növendékei között.

*

Kereken hatvan éve végeztek a legidősebbek. Többen élnek még közülük, a találkozóra azonban csak négyen jöttek el. A Szegedi Magyar Királyi Állami Felső Ipariskola 1921—22-es tanévben végzett tanítványai néhány időket éltek meg. A veszített háború okozta gazdasági pangás majd a világgazdasági válság megnehezítette elhelyezkedésüket, beilleszkedésüket. Nehezen kialakított egzisztenciájukat először a második világháború megpróbáltatásai, majd a 48—49-es események tépázták meg. Sok kanyaradó után a jelenlévő négy idős ember a szocialista társadalomban is megtalálta helyét. Megbecsülve, kemény, munkás évtizedek után vonultak nyugdíjba.

Magyar Ferenc például tíz évet töltött Párizsban, taxivállalkozóként kereste kenyerét. Amikor hazajött, húsz évet töltött el egykori iskolájában műszaki tanárként. Három évig a Radnóti Miklós Gimnázium és (akkoriban) Autószerelő Szakközépiskolában volt műhelyfőnök. Őt esztendőn át pedig három nyelvet beszélő tolmács és műszaki tanácsadó az NFKV-nél. Gyermekai rég felnőttek, orvos és mérnök lett belőlük.

Bátky Antal sem tudott a szakmájában elhelyezkedni. Városi adótiszt lett belőle, adóügyi főtanácskosként ment nyugdíjba. Furcsa kanyarodókat produkál az élet: már nyugdíjas volt, amikor az EM szegedi tervező vállalatához hívták gépésztervezőnek. A CSOMITERV-től ment nyugdíjba — immár a szakmájában végzett sikeres munka után —, 1968-ban. Négy gyermeke született, hármán ma is élnek. Bátky Antal ma is ugyanabban a családi házban, ugyanabban a szobában él, ahol megszületett, még az ágya is ugyanazon a helyen áll.

Bak Béla Budapesten a GANZ Vagonygyárban dolgozott, mint műszaki tisztviselő. Miután 1924-ben elbocsátották, Szegedre, a MÁV-hoz került előadósnak. Az itteni vontatási osztályról ment nyugdíjba, tűzrendészeti, vízügyi ügyekkel foglalkozott. Három gyermeke, öt unokája van, feleségével élnek, az asszonynak nincs nyugdíja.

Kocsis János is a GANZ-ban kezdett műhelygyakornokként, de rövid idő múlva visszajött Szegedre, taxisofőrnek. Három évig taxikodott, aztán a városi kertészethelyre helyezkedett el, mint

tervező. A városi mérnöki hivatalnál kapott 8 év múlva végleges állást, mint műszaki tiszt. Az Üfentartó Vállalat-hoz helyezték át 1950-ben. Főközetveető lett, 120 útor tartozott a felügyelete alá. Három gyermeke mérnökként, orvosként dolgozik.

Távirati stílusban ennyi a négy nyolcvan év körüli férfi élete. Egy-egy szelet a huszadik század magyar történelméből.

*

Egy másik szelet a történelemből: a M. Kir. Állami Felső Ipariskola 1931—32. évi értesítője. Készült Juhász István Könyvtöredékében, Szegeden, a Gizella tér 4. szám alatt.

Az intézet igazgatója ekkor mány Csizmazia Kálmán okl. gépészmérnök volt. Rendes tanárok: Rohonyi Gyula okl. gépészmérnök, Rátkey Endre okl. gépészmérnök, Sikorszy Jakab okl. gépészmérnök, Jung Péter okl. gépészmérnök, Tóbiás László okl. építész, Vidovich Antal okl. gépészmérnök, Schmidt József okl. gépészmérnök, Nádas László okl. gépészmérnök, Hofbauer Ottó középiskolai rajztanár, Kócz János okl. gépészmérnök.

Gyakorlati oktatók: Csuri János, Buthy János, Mórffy Ferenc, Wächter Jenő októfő művezetők, (továbbá Oravecz Ferenc, Lakits Gyula, Szűts József és Zsiga Gyula októfő művezetők a rendes évfolyami tanulók műhelyi oktatásával foglalkoztak. Magyar Ferenc kisegítő művezető kezelte az intézeti bútorok szakleltárát. Nagy Mihály műszaki altiszt az intézeti műhely lokomobilját kezelte.

Az 1931—32-es tanévben az iskolai zenekar 10 alkalommal szerepelt hazafias ünnepélyeken és az önképzőkör ülésein irre-renta darabokkal, magyar népdalokkal és klasszikus zeneművekkél.

A futball-szakosztály Jung Péter tanár szakosztály vezetése mellett működött. A csapat pontvesztés nélkül megnyerte a területi bajnokságot, majd a debreceni református tanítóképző elleni győzelmével megszer-rezte a legjobb vidéki csapat címét. Az országos döntőben pedig győzött a budapesti bajnoksapat ellen, s egy évre tulajdonába vehette a világhírű Gallovich-serleget.

Legalább 80 szegény-sorsú tanuló részére internatusi elhelyezés és gondozás lett volna szükséges.

A tanév folyamán az intézet műhelyében készült többek között 2 db eszterga, 5 db oszlopos fűrőgép, 2 db fémfűrész, 9 db mángorló, 50 db franciaku-80 db drótfeszítő béka, 10 db kőszőrűvályú, 45 db hamutartó.

Pünkösdi vasárnapján folyt le szép sikerrel a Zrinyi Bajtársi

Egyesület jubileumi és zászló-avató ünnepsége és díszborozása. Az ünnepség díszvendőkei dr. Kenéz Béla m. kir. kereskedelemügyi miniszter úr Öngyméltósága és vitéz jákfalvi Cömbös Gyula m. kir. honvédelmi miniszter úr Öngyméltósága voltak.

Az év végi vizsgákon javítóvizsgára utasítottak 49 növendéket. Kimaradtak 15-en. Színjelen eredményt értek el 9-en.

Többek között az alábbi tanfolyamokat lehetett elvégezni: gőzkazánfűtő tanfolyam, lokomobil- és cséplőgépkezelő tanfolyam, stabilgőzgép-kezelő tanfolyam, m. kir. állami gépjárművezető tanfolyam, autogéne-gesztő tanfolyam.

*

Az 1981—82-es tanévben megajvítottak többek közt 6 esztergagépet, készítették 2 fűrő-gépet, másfél millió darab elektromos légiveszték-rög-zítő lemezt, fogaskerekeket és 200 darab kalapácsot amelyeket eladtak a Vidániak. Ma is működik énekkar, most is bajnok lett az iskola focicsapata. Ma is kevés a kitűnő tanuló és sok a közepes, s aki nem tanul, ma is megbuktatják. Még gépjármű-vezetést is oktatnak az épületben — igaz, nem az iskola keretében; a közlekedésiek csak saját helyiségek híján birtokol-ják az alagsor egy részét.

*

Az ötven éve végzetek között Rea Antal a Ganz Hajógyárban helyezkedett el, mint lakatos. Később „a Brázaynál”, a székesfehérvári vadászöltény-gyárban dolgozott. Aztán a Csepel Autógyár időlemezési osztályán, majd a vízügyi főigazgatóságon,

— Jó híre volt akkor is a szegedi fémipariskolának. Töb-ben jelentkeztünk a Brázayhoz, amikor meglátták, hol kaptam a bizonyítványomat, rögtön elküldték a többieket, Rea Antal 1970. december 31-étől nyugdíjas.

Vas Rezső a győri szövőgyárban kezdett, műszaki rajzoló-ként. Budapesten, a vegyipari gépgyárban üzemvezető volt később, majd a MÁVAG-ban mo-zdonszerkesztő. Aztán Szegeden, a fémipariskolában tanított, 1957-ben áthelyezték a székesfehérvári Gépipari Technikumba igazgatónak. Onnan ment nyugdíjba.

Szakmájukról azt mondják: szeretni lehetett. Akit a „fölsőiparban” — így becézték a szegediek — megtanítottak a szakmára, az bárhol megállta a helyét. Akkoriban talán jobban meg is fizették a gépészeket: ha különösen fényes életre nem is telt belőle, tisztességes megél-tesük biztosítva volt. Meg is becsülték persze: a szegényebb diákok a szentvincés apácák könyörületességéből adott szilvás-gombóca, teája, karéj kenyere után kétszeres örömmel szeltek a maguk kemény munkával szer-zett kenyeréből.

TANÁCS ISTVÁN

„Rómáról jut eszembe...”

Két művész hadakozása

Tudvalevő, hogy Bernini és Borromini, a XVII. század két nagy építészé, bár igen gyakran dolgozott együtt — vagy talán éppen ezért — nem volt jó viszonyban. A köztük támadt antagonizmus gyökere művészeti felfogásukban keresendő. A római Magyar Akadémiahoz közel levő Navona tér szökőkútjai sokat tudnának arról mesélni.

Mi is történt a Navona téren? Amikor a tér csodálatos Szt. Ágnes templomát Borromini befejezte, megbízták Berninit, hogy a templommal szemben készítsen szökőkutat a tér szé-pítésére. Eppen ez idő tájt volt Bernini haragban Borrominival. Vagy ezért, vagy mert nem tetszett neki a Szt. Ágnes temp-lom haragját láthatóan mutatta ki Bernini, a következő módon: a szökőkút alakjainak egyike háttal fordul a templomnak, mintegy védekező mozdulattal, előre hajol a másik, végül az egyik folyami istenség irtóztva takarja el szemét, hogy ne is lássa...

Könnyen elképzelhetjük Borromini reakcióját, ugyanis a szökőkutat tetszéssel fogadták. El is határozta, hogy megfizet. A kezező alkalom hamarosan jelentkezett. Kettőjük közül ő volt az, aki a statikához és építészeti technikához jobban értett. Miután a szökőkutat jól megvizsgálta, úgy találta, hogy Bernini tévedett a szökőkút mé-reteit illetően. Nem is jósolt nagy jövőt, hosszú életet a szökőkútjának, a vízgyűjtő medence nem tart sokáig. Titokban újra megcsinálta a Bernini által el-végzett hidraulikus számító-akat és meggyőződött, hogy kor-társá tévedett. Nyugodtan várta a borszá napját. Biztos volt benne, hogy a szökőkút a be-indítás percétől kezdve csak rövid ideig működik és Bernini szegényt vall művével. Borro-

mini türelmetlenül várta a megnyitás napját, de ez késett és közben az egész Róma Borromini nevetett, hisz az általa épített templomnak fordították hátat Bernini alakjai.

Ez már több volt a soknál. Egy este baráti társaságban, amikor már torkig volt a Bernini-témával, így szólt: nevesse-tek csak, az nevet, aki utoljára nevet! Bernini drágán fog ezért megfizetni! Nem sokáig műkö-dik az ő szökőkútja!

A véletlen úgy hozza, hogy az aztánál ült Bernini egyik barátja is, aki azonnal tudatta Berninivel, amit hallott, a mes-ter elgondolkozott, mert tudta, hogy ellensége technikai bravúrjához nem férhet kétség. Megvizsgálta a szökőkutat. Borromininek igaza volt: a hi-

bás tervezés miatt a kút hama-rosan kiszárad. Éjszaka lázasan „avítani” kezdték, de a hibát nem találták meg. Borromini elszólta magát, hogy a hiba egy kis semmiség, de, hogy mi, azt nem tudták belőle kivenni.

Nincs mit tenni, mint Borro-mini segítségét kéri. De inkább a halál — gondolta Bernini. Tudta, hogy csak furfanggal tudhatja meg. Borromini öreg házvezetőnője gazdája teljes bizalmát élvezte. Bernini egyik tanítványa addig udvarolt a signóranak, míg megtudta tőle a szökőkút gyengeségét.

A megnyitás napján Borromini óhüösen tapasztalta, hogy a szökőkút ontja a vízsugarakat és nem látszik rajta semmi rendellenesség.

Hogy a történetek után a két művész között kialakult volna a jóviszony, azt nem merném állítani.

TIMÁRNE MAKKAR ERZSÉBET